

Рецензію отримано

30.06.25

Голова разової ради
ДФ 26.133.098

Доктор філософських

наук, професор

СТАДНИК М.М.

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.098 у Київському столичному
університеті імені Бориса Грінченка
доктору філософських наук,
професору, професору кафедри філософії та
релігієзнавства Факультету суспільно-
гуманітарних наук
СТАДНИКУ Миколі Миколайовичу

РЕЦЕНЗІЯ

МАРТИЧ Руслани Василівни, кандидата філософських наук, доцента, доцента кафедри філософії та релігієзнавства Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на дисертацію **Дейнеги Євгена Олександровича «Релігія як чинник формування етноментальності у вітчизняних освітніх практиках: історія та сучасність»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 031 Релігієзнавство

1. Актуальність дисертаційного дослідження.

Сучасна антропологічна криза, що зумовила глобальну детонацію суспільної архітекτονіки, завдає руйнації самим основам людського існування. Постсекулярний світ в своїй основі zdeформував віками усталені ціннісні норми і теорії суспільного устрою, змушуючи людину шукати нові моделі цивілізаційного розвитку. Сучасні політичні та релігійні протистояння, що інколи переростають у збройні конфлікти є історичними викликами, які вимагають не лише пошуку нових форм і стилю державного менеджменту, а й надійних теоретичних джерел та суспільних практик, на яких можна було б обґрунтувати сучасну парадигму соціальних відносин та вести суспільний діалог.

Вітчизняні освітні практики в сучасному постмодерному світі виступають чи не головними передумовами формування ментальності, як унікального світосприйняття українського етносу. Специфічний релігійний чинник ще більше посилює і підкреслює унікальність українського етнічного світобуття, скріплює в єдину онтологічну стрічку історичну минувшину і сьогодення, феноменалізує специфічні екзистенційні засади сучасної української нації.

Тому, дисертація Дейнеги Євгена Олександровича є важливим внеском в подальшу розробку проблем формування етноментальності українського народу засобами релігійного просвітництва.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних).

Найбільш суттєвими результатами, що характеризують наукову новизну дисертації Дейнеги Є.О. є наступні: *вперше* науково обґрунтовано взаємозв'язок між змінами в релігійній сфері та трансформаціями етнокультурної ідентичності у процесі становлення української освіти; запропоновано нову типологію моделей релігійного впливу на освітні процеси в різні історичні періоди розвитку України; обґрунтовано синкретичний характер української релігійної культури, сформованої на межі західної та східної релігійно-культурних платформ, а також визначено екуменічний характер української релігійно-культурної традиції в її освітніх орієнтирах; *уточнено* основні аспекти ідеї «серединного шляху» становлення української ментальності в її релігійному вимірі; сформовано проєкцію моделі архетипу українського етносу з «Поля – Дому – Храму» на «Героя – Господаря – Священика»; узагальнено й удосконалено системний аналіз взаємовпливу православної, католицької та протестантської систем цінностей релігійної освіти на світоглядні засади етноментальності; *набули подальшого розвитку* наукові підходи щодо становлення української ментальності в релігійному вимірі, а також визначено роль православної домінанти в українській релігійній освітній традиції.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Теоретичне та практичне значення полягає в можливості застосування результатів дисертації в межах наукових досліджень з релігієзнавства, культурології та освітології, підготовки спецкурсів релігієзнавчого спрямування, а також у створенні профільних навчально-методичних посібників. Отримані результати можуть використовуватися для узгодження взаємодії релігійної та світської освітніх систем, у супроводі модернізаційних процесів в освітній сфері, а також для вдосконалення державно-церковних відносин в Україні.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Презентовані наукові положення, теоретичні узагальнення, висновки та рекомендації, які представлено в дисертації Євгена Дейнеги, оцінюємо як теоретично і емпірично обґрунтовані. Вони базуються на використанні комплексної методології, що ґрунтується на дослідженні широкого кола наукових праць з обраної проблематики, з'ясуванні ступеня її розробки у вітчизняному та зарубіжному науковому дискурсі. Загальні висновки в дисертації викладено аргументовано, вони логічні й переконливі. Висновки повною мірою відбивають поставлені завдання та результати проведеної роботи. Фактів, які б свідчили про недостовірність наведеної в дисертації інформації, не виявлено.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Визначені в дисертації завдання дисертант реалізував на достатньому науковому рівні. В роботі чітко сформульована мета дослідження, для її досягнення визначені необхідні завдання та обрані доцільні методи. Представлений текст кваліфікаційної наукової праці демонструє, що Дейнега Євген Олександрович в цілому опанував методологію наукової діяльності, уміло застосовує її на практиці, а отже, оволодів необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Зміст, основні положення та висновки дисертації були обговорені на засіданнях кафедри філософії та релігієзнавства Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. Теоретичні напрацювання і результати дослідження було оприлюднено на восьми міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути: III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція, (Дніпро, Україна, 11-12 серпня 2021 р.); Актуальні наукові дослідження різноманітних соціальних процесів сучасного суспільства: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція, (м. Одеса, Україна, 10–11 вересня 2021 року); Київські філософські студії : V Всеукраїнська науково-практична конференція, (м. Київ, 20 травня 2022 р.); Суспільні науки: напрямки та тенденції розвитку в Україні та світі: Міжнародна науково-практична конференція, 16-17 липня 2021 р.; IX International Scientific and Practical Conference “Challenges in Science of Nowadays”, July 16-18, 2021, Washington, USA; Київські філософські студії-2024: VII Всеукраїнська науково-практична конференція, (м. Київ, 17 травня 2024 р.).

Наукові результати дисертації висвітлено у 13 наукових публікаціях, а саме: 6 статей (2 у співавторстві), які опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; а також 7 публікацій (1 у співавторстві), у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації.

У статті «Місія соціального служіння у богословському освітньому дискурсі» (у співавторстві з І. М. Ломачинською та В. О. Ужвою) внесок Дейнеги Є. О. полягає у здійсненні тематичного аналізу процесу становлення соціального служіння християнської Церкви та його подальшій кореляції з формуванням української духовності.

У статті «The religious factors of the Ukrainian mentality formation» (у співавторстві з І. М. Ломачинською та О. Б. Донцем) внесок Дейнеги Є. О.

полягає у розгляді історичного аспекту проблеми ментальності, її співвідношення з територіальним розміщенням етносу, а також характером його взаємодії із сусідніми етносами. Автором досліджено умови формування умовних кордонів «свого» та «іншого».

У статті «The ethno-mental nature of Christianity in Ukraine: between the East and the West» (у співавторстві з О. Б. Донцем) внесок Дейнеги Є. О. полягає у дослідженні проблеми порубіжних земель, уточненні понять «Схід» і «Захід», а також в аналізі особливостей етнічного забарвлення українського християнства.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Рецензована робота є самостійним завершеним дослідженням. Вона має належну структуру, яка зумовлена метою і завданнями дослідження.

Слід зазначити, що робота дисертанта носить міждисциплінарний характер, оскільки дозволяє аналізувати зазначену проблематику на стику дослідження релігії, освіти та ментальності.

Зауважимо, що дисертаційна робота написана відповідно до вимог, котрі є обов'язковими до такого роду рукописних наукових текстів та складає позитивне враження як за структурою, так і за змістом. У ній чітко актуалізовано дослідницьку проблематику, визначено предмет і об'єкт дослідження, сформульовано мету й завдання, обґрунтовано методологію дослідження, доведено його новизну та з'ясовано особистий внесок здобувача в її концептуалізацію й сформульовано переконливі і ґрунтовні висновки.

Робота містить логічно пов'язані між собою три розділи, що підпорядковані єдиній дослідницькій меті, яка полягає у розкритті релігійних детермінант формування етноментальності у вітчизняних освітніх практиках.

Для досягнення окресленої мети та реалізації завдань, дисертант здійснив комплексний аналіз літературних джерел, які розподілив на кілька тематичних груп, що допомагає глибше експлікувати освітньо-релігійну реальність з позицій її як чинника формування етноментальності. Водночас, комплексний аналіз сучасних документів, який здійснено з урахуванням методологічних принципів самостійних релігієзнавчих напрямів і підсистем, що формують структуру сучасного релігієзнавчого дискурсу, забезпечили дослідженню справжню наукову новизну.

Заслуговує на увагу наукове обґрунтування представленої в першому розділі ідеї про те, що головні архетипи української ментальності, які виділяє автор, а саме «герой, господар, священник» — формують ключові елементи національного самосприйняття. Ці архетипи гармонійно узгоджуються з екзистенційними складовими українського світогляду, які за Сергієм Кримським визначають через концепт «поле-дім-храм».

Також до заслуг дисертанта слід віднести оформлення в другому розділі типології моделей релігійного впливу на освіту, серед яких виокремлюються синкретична, конфесійна, асиміляційна, секулярно-репресивна та плюралістично-відновлювальна. Таке авторське моделювання дозволило глибоко проникнути та проаналізувати історичний шлях релігійної освіти на теренах України та виявити її вплив на формування етноментальності.

Цілком логічним є завершення дисертаційного дослідження третім розділом «Релігійна складова ментальних змін у сучасних освітніх практиках», в якому автор оприлюднює власну розробку етноконфесійної карти вітчизняної релігійної освіти. Дисертант здійснює доволі кропіткий аналіз впливу релігійної освіти на світоглядні засади етноментальності, а також висвітлює роль конфесійної домінанти етноментальності у освітніх практиках української діаспори.

Все вищезначене дозволяє стверджувати, що дисертаційне дослідження Дейнеги Євгена Олександровича присвячено актуальній проблематиці, і виконане на високому науково-теоретичному рівні, містить елементи новизни та ґрунтовні і науково виважені висновки, а тому має вагоме як теоретичне, так і практичне значення.

Роботу виконано в руслі наукових розвідок нашої кафедри філософії та релігієзнавства «Гуманітарна безпека України в контексті системних та позасистемних викликів сучасності».

Дисертація є самостійним, завершеним дослідженням, що підтверджує достатньо високу фахову зрілість здобувача й активну корпоративну інтеграцію її автора у сучасне наукове релігієзнавче життя.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

На підставі вивчення тексту дисертації і наукових публікацій, результатів автоматизованої перевірки на плагіат та їх експертної оцінки, встановлено, що дисертація і наукові публікації виконані самостійно, не містять академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації, самоплагіату.

Усі використані здобувачем в тексті дисертації свої наукові праці без посилання на ці праці були попередньо опубліковані з метою висвітлення в них основних наукових результатів дослідження та вказані в анотації дисертаційної роботи.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Утім, як і будь-яка інша наукова робота, дисертація Євгена Олександровича не позбавлена певних проблемних питань, які, на мій погляд, спонукають до уточнення та подальшого їх додаткового вивчення.

Зокрема, в якості зауваження, хотілося б відзначити, що, на наш погляд, автор мало уваги приділив проблемі екуменізму в сучасному освітньо-релігійнознавчому дискурсі. Це актуальна на сьогодні тема релігійнознавчих дискусій, але автор лише побіжно торкнувся цієї проблематики, хоча на сьогодні, в світлі ідеї єдиної помісної церкви України, вона має неабияке просвітницьке значення та потенціал.

Також, на наш погляд, доцільно було б на сторінках дисертації не просто аналізувати етноконфесійну карту а виділити на її основі критерії, які б лягли в основу виокремлення провідних чинників, які на сьогодні найбільше впливають на формування етноментальності українства (зокрема, ідея об'єднання, міжконфесійного та міжрелігійного діалогу, віротерпимість, сприяння релігійними засобами пошуку миру та злагоди та інші).

Проте, висловлені зауваження мають здебільшого рекомендаційний характер і суттєво не впливають на загалом високий рівень дисертаційного дослідження.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичною значущістю дисертація Є.О. Дейнеги відповідає спеціальності 031 Релігійнознавство у галузі знань 03 Гуманітарні науки. Здобувачем повністю виконано освітню та наукову складову підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти й здобуто теоретичні знання, уміння, навички та компетентності, достатні для розв'язання комплексних проблем у царині професійної та дослідницько-інноваційної діяльності, опановано методологію наукової діяльності.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Дисертація Дейнеги Євгена Олександровича «Релігія як чинник формування етноментальності у вітчизняних освітніх практиках: історія і сучасність», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 031 Релігійнознавство, є завершеною, самостійною роботою, що містить науково обґрунтовані результати, актуальність, наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Вона відповідає пп. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 №44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про

затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за №155/30023, а її автор - Дейнега Євген Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 031 Релігієзнавство.

Рецензент:

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та релігієзнавства
Факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Руслана МАРТИЧ

